

EDUCAȚIA MORAL-SPIRITUALĂ A COPILOR PRIN EXCURSIILE ECOLOGICE

MORAL-SPIRITUAL EDUCATION OF CHILDREN THROUGH ECOLOGICAL EXCURSIONS

*Stela Gînju, doctor, conf. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău
Mihaela Cerlat, studentă anul II,
Program de studii: „Pedagogie Preșcolară”*

*Stela Gînju, doctor, associate professor,
„Ion Creangă” SPU, Chisinau
ORCID: 0000-0002-0673-2099
Mihaela Cerlat, student II year, Study Program „Preschool pedagogy”
ORCID: 0000-0001-9405-4437*

CZU: 373.2.033/.35

DOI: 10.46728/c.v2.25-03-2022.p90-97

Abstarct

In this article, the author describes the importance of ecological excursions in the moral and spiritual education of young children. The author describes the theoretical-methodological aspects of ecological excursions. Also, in the article we can read about the possibilities of achieving the moral-spiritual education of children, that are justified by the curricular documents in the field of early education. In the initiated research are presented the results of diagnosing the level of moral-spiritual education of preschoolers, according to Ovciarova's methodology. In the article we find a series of activities that can be used in ecological excursions, for the purpose of moral-spiritual education of preschoolers.

Key-words: moral spiritual education; early education; ecological excursions.

Educația morală este considerată o dimensiune a educației, scopul căreia este formarea profilului moral al personalității și al comportamentului socio-moral al individului. Particularitatea educației morale este determinată, pe de o parte de specificul moralei, ca fenomen social, care-l conferă conținutul, și pe de altă parte, de condițiile socio-psihologice ce sunt implicate în realizarea ei. Raportarea la societate și raportarea la subiect sunt cele două cadre de referință indispensabile unei fundamentări pedagogice a educației morale [10].

E important de menționat, că în procesul educației morale se va respecta și o anumită gradație specifică vârstei. Simultan în familiarizarea copilului cu normele morale, se formează emoții și sentimente morale, atitudini morale, trăsături de caracter, convingeri, deprinderi morale.

În acest context, subliniem că în conformitate cu Codul Educației, politica educațională în Republica Moldova trebuie să asigure realizarea idealului și a obiectivelor educaționale, formarea conștiinței și identității naționale, promovarea valorilor general-umane și a aspirațiilor de integrare europeană ale societății [5].

Educația morală a copiilor de vârstă timpurie este elucidată în Cadrul de referință al educației timpurii, fiind stipulată prin competențele generale:

1. Manifestarea autonomiei și respectului față de sine și ceilalți în diferite contexte.
2. Deschiderea spre învățare continuă, manifestând dinamism, creativitate și responsabilitate.

3. Orientarea în sistemul de valori (bine – rău etc.) în calitate de mic cetățean [3, p. 55], dar și prin prezența multiplelor competențe specifice și unități de competență prezente în Curriculum pentru educația timpurie.

Pentru a realiza o educație morală sustenabilă și durabilă, este nevoie de formarea unor cunoștințe morale, apoi aplicarea acestora prin manifestarea unor deprinderi morale în viața cotidiană, în realitatea autentică. În acest sens, A. Gherd confirmă, încă în secolul XIX, în publicația „Lumea așa cum o vezi”, că „...educația reală se obține de omenire în urma observărilor, comparațiilor și experiențelor. Numai pe această cale, dar nu prin citirea articolelor, copii pot fi educați”[16, pp.14-15].

Din acest șir de idei, excursia ecologică, fiind o formă de organizare a instruirii practică în cadrul instituțiilor de educație timpurie și care are loc prin ieșiri în mediul autentic real, copiii pot să-și manifeste, dar și să-și formeze anumite calități și deprinderi morale prin observarea lumii cotidiene, prin admirarea frumosului localității natale, parcului sau pădurii; prin manifestarea respectului față de munca omului; prin oferirea grijii față de animalele și plantele studiate. Excursia ecologică, este o formă de organizare a instruirii, o deplasare în natură cu scop instructiv-educativ, care contribuie la aprofundarea cunoștințelor teoretice, întrește efectul instructiv al activității didactice, realizând în acest mod legătura dintre teorie și practică.[11, p.43]

Termenul **excursie** provine de la cuvântul latin „excursio” ceea ce înseamnă ”plimbare”, ”călătorie” sau ”drumeție” colectivă efectuată pe jos sau cu un mijloc de transport în scop educativ sau recreativ.”[2, p.312]

Excursiile, în calitate de forme de organizare a instruirii, au apărut încă în secolul XVIII – lea, când se ducea lupta contra scolasticii și verbalizării în procesul de instruire și educație. Se consideră că cel care a introdus și a promovat excursiile este filozoful francez J.J. Russo. Savantul a conchis că excursiile în natură contribuie la dezvoltarea activității creatoare, atenției, curiozității, sinestătorniciei în procesul de cercetare a mediului înconjurător, contribuind la formarea unor calități morale ale preșcolarilor, cum ar fi: responsabilitatea, bunătatea, sinceritatea, hărnicia ș.a. [4, p. 68]. Excursiile ecologice au rădăcini adânci în experiența pedagogică a instituțiilor de educație timpurie. La aceasta a contribuit în mare măsură elaborarea la începutul anilor 20 ai secolului XX de către pedagogii A.I.Gerdit, V.V. Polovțov a metodicii excursiilor. Ulterior mulți metodisti de vază ai școlii au continuat aceste elaborări (B.E.Raikov, V.N.Natali, C. P.Iagodovski ș.a.) [apud, 1].

În favoarea necesității de a efectua excursii cu copiii de vârstă preșcolară era și savantul F.Frebel. El recomanda educatorilor să plece sistematic cu copii în excursie.

Foarte mult în promovarea excursiilor, a neme la etapa preșcolară milita și pedagogul E.N. Vodovozova, care considera că excursiile joacă un rol însemnat în dezvoltarea mintală și morală a copiilor. Vodovozova este autorul unui program de observări pentru copii de diferite vârste, care era preconizat anume pentru a fi realizat în timpul excursiilor. Un alt pedagog, care era interesat și promova excursiile este Tiheeva. Cercetătoarea a elaborat conținutul excursiilor pentru preșcolari și a formulat cerințele principale privind organizarea excursiilor cu copiii e vârsta preșcolară, printre care enumerăm: conținutul excursiilor trebuie să corespundă intereselor copiilor; numărul copiilor care participă la excursie se recomandă să fie redus (el este determinat de posibilitatea fiecărui copil de a participa la observări, conversații); excursia trebuie să decurgă vioi, captivant (copiii nu doar trebuie să

contempleze, ci și să se miște, să fie activi); e necesară pregătirea minuțioasă de excursii, un plan clar, pregătirea persoanelor care participă la excursie; consolidarea cunoștințelor căpătate trebuie să se facă pe măsură ce impresiile se reproduc și se retrăiesc de către copii; excursiile trebuie să se îmbine cu alte activități (jocuri, experimente etc.)

Majoritatea recomandărilor pedagogice elaborate de E.Tiheeva nu și-au pierdut importanța nici pentru practica contemporană [12, p.125]. Nicola I. menționa, că „excursiile au menirea de a stimula activitatea de învățare, de a întregi și desăvârși ceea ce copiii / elevii au acumulat în cadrul activităților / lecțiilor” [14, 124 p.].

O problemă aparte în organizarea și desfășurarea excursiilor ecologice, cu scopul educației morale este identificată de principiul diferențierii acestui tip de educație în funcție de vârstă. În acest sens, pot fi promovate teoriile consacrate în domeniul dezvoltării morale, în special modelele promovate de J. Piaget [15]

În teoria descrisă de psihologul J. Piaget, se urmărește geneza moralității de la stadiile inițiale spre cele finale. Stadiile inițiale implică morala constrângerii, cele finale – morala autonomiei, care presupune interiorizarea valorilor și a normelor morale la nivelul structurii de bază a personalității celui educat. Procesul psihologic determinat în termenii structuralismului genetic este raportat la cel pedagogic, care vizează formarea morală prin receptarea și asimilarea treptată a normelor/ regulilor morale, pe parcursul a patru stadii de dezvoltare morală:

- *stadiul psihomotric (2-3 ani)* – receptarea regulilor simple, în cadrul unor acțiuni psihomotorii;
- *stadiul egocentric (4-6 ani)* – imitarea regulilor morale;
- *stadiul cooperării (7-10 ani)* – respectarea regulilor morale ca obligații înțelese;
- *stadiul codificării (după 10-12 ani)* – interiorizarea regulilor, integrarea lor la nivel de norme, legi.

Un alt model, propus de L. Kohlberg [13] se urmărește raportarea stadialității psihice la trei niveluri ale dezvoltării morale prin interiorizarea treptată a valorilor morale fundamentale reflectate normativ:

- *nivelul moral preconvențional* – realizat pe parcursul a două stadii: a) stadiul heteronom/respectarea regulii pe baza motivației externe, cum ar fi teama de pedeapsă; b) stadiul individualismului moral/respectarea regulii morale corespunzător unor interese imediate;
- *nivelul moral convențional* – realizat pe parcursul a două stadii: a) stadiul comportamentului bun/ respectarea regulilor recunoscute de autorități; b) stadiul sistemului social/respectarea regulilor recunoscute la scară socială și interiorizarea lor;
- *nivelul moral postconvențional* – realizat pe parcursul a două stadii: a) stadiul subordonării față de societate prin contract social; b) stadiul responsabilității morale universale/înțelegerea legii morale.

În urma celor relatate, este indicat, că educația morală trebuie începută de la o vârstă timpurie. Acest fapt este justificat și de aceea că la această vârstă se formează foarte ușor automatismele care stau la baza deprinderilor de comportare. Activitatea permanentă de educație morală din instituțiile de educație timpurie, contribuie la formarea deprinderilor elementare de comportare, la perfecționarea deprinderilor însușite și la transformarea lor în

obișnuințe. [7, p. 24]. Anume la vârsta timpurie, copilul începe să înțeleagă realitatea înconjurătoare, începe să devină conștient de greșelile sale.

Educația morală trebuie privită ca o activitate conștientă, complexă în vederea formării unor convingeri, sentimente și comportamente morale și se realizează prin îmbinarea optimală a strategiilor didactice.

Analizând Curriculum pentru educația timpurie [9], depistăm că educația morală poate fi executată prin diverse domenii de activitate și dimensiuni. Astfel, la dimensiunea Educație pentru sănătate găsim următoarele unități de competență, care favorizează formarea diverselor calități morale:

La vârsta de 3-5 ani prin unitățile de competență 1.3. Păstrarea în ordine și curățenie a jucăriilor, bunurilor personale și locului de joacă. 1.4. Respectarea regulilor de igienă personală și colectivă – se pot forma așa calități morale ca *grija, responsabilitatea, hărnicia*.

La vârsta de 5-7 ani: 1.3. Păstrarea, îngrijirea și ordonarea lucrurilor personale și a locului de joacă -*grija, responsabilitatea*. 3.2. Respectarea regulilor privind protecția vieții proprii și a celor din jur -*grija, respectul, prietenia*.

În cadrul Dimensiunii Educația fizică, la vârsta de 3-5 ani, observăm unitatea de competență 2.3. Demonstrarea rezistenței în cadrul exercițiilor fizice, jocurilor, ștafetelor și parcursurilor exersate, care fiind atinsă va duce la formarea calității morale *perseverența*.

Analizând dimensiunea Dezvoltarea personală, depistăm următoarele unități de competență, care ar contribui la educația morală și formarea următoarelor calități:

Chiar la vârsta 1,5-3 ani la copii poate fi formată *empatia*, ceea ce denotă unitatea de competență 2.1. Demonstrarea emoțiilor pozitive față de persoane cunoscute, animale, jucării, folosind expresii non-verbale și verbale. *Respectul* poate fi format prin atingerea unității de competență 3.2. Exprimarea interesului pentru cunoașterea unor tradiții și obiceiuri ale neamului.

La 3-5 ani la fel constatăm unitatea de competență 3.2. Demonstrarea interesului pentru tradițiile și obiceiurile neamului, care duce la formarea *respectului față de țară și neam*.

La 5-7 ani, la aceeași dimensiune avem unitatea de competență 1.2. Demonstrarea atitudinii grijului față de bunurile publice și cele comune, care poate facilita calitatea morală *grija*. [ibidem, 9].

Răbdarea poate fi formată realizând unitatea de competență 2.4. Demonstrarea răbdării/stăpânirii de sine în cadrul activităților zilnice.

Respectul, bunătatea, responsabilitatea și grija se poate forma chiar la vârsta de 1,5-3 ani, prin realizarea unităților de competență de la dimensiunea Educația pentru societate, prin unitatea de competență 1.3. Adaptarea comunicării cu adulții și semenii în diverse situații, prin înțelegere și respect sau 2.2. Demonstrarea unui comportament grijuliu față de sine și cei din jur. 2.3. Exercițierea unor acțiuni, demonstrând o atitudine responsabilă față de bunurile materiale, exploatându-le/ utilizându-le cu atenție [ibidem, 9].

Prietenia, bunătatea și respectul pot fi formate și prin intermediul următoarelor unități de competență: 3.2. Demonstrarea abilităților de cooperare cu ceilalți. 3.3. Descoperirea principalelor aspecte despre țară, despre valorile copiilor din grupă.

Un șir de unități de competență sunt depistate la vârsta de 3-5 ani, la aceeași dimensiune, care ar contribui la formarea *responsabilității și grijii* 2.1. Recunoașterea responsabilităților microgrupului din care face parte pentru a le respecta. 2.2. Adoptarea/manifestarea toleranței

și grijii față de persoanele în etate și persoanele cu nevoi speciale. 2.3. Exprimarea atitudinii responsabile față de bunurile materiale, exploatându-le/ utilizându-le cu atenție [ibidem, 9].

La 5-7 ani, prin unitatea de competență 1.3. Exprimarea respectului față de semenii, față de părinți și bunici, acordându-le ajutor când aceștia au nevoie în activitățile gospodărești, în curte, pe stradă, formăm la copii *respectul*.

Manifestarea *bucuriei* poate fi realizată la Domeniul de activitate Limbaj și comunicare, prin unitatea de competență 3.1. Reacționarea emoțională la audierea conținutului poveștilor/poeziilor în baza imaginilor/marionetelor chiar la vârsta de 1,5 -3 ani. La vârsta de 3-5 ani, manifestarea empatiei poate fi formată prin unitatea de competență: 2.8. Manifestarea dorinței de a discuta cu adulții și colegii săi, respectând unele norme elementare de etichetă verbală. Și la 5-7ani: 2.8. Manifestarea dorinței de a relaționa cu persoanele din mediul apropiat, respectând normele elementare de etichetă verbală [ibidem, 9].

În cadrul dimensiunii curriculare Educația pentru mediu, chiar de la 1,5-3 ani pot fi dezvoltate un șir de calități morale prin următoarele unități de competențe: 3.2. Menținerea ordinii în mediul înconjurător. 3.3. Manifestarea atitudinii pozitive față de plante, animale. La 3-5 ani observăm următoarele unități de competență: 3.4. Identificarea regulilor de îngrijire a mediului ambiant. 3.5. Menținerea unui mediu curat prin aplicarea unor reguli de îngrijire prin care am forma la copii așa calități ca *responsabilitatea, bunătatea; hărnicia* [ibidem, 9].

La 5-7 ani, copiii ar trebui conform unității de competență 3.3. să manifeste Participarea activă la îngrijirea și protecția mediului înconjurător și 3.4. Explicarea, prin cuvinte proprii, a rolului plantelor, animalelor, fenomenelor naturii în mediul înconjurător am putea forma așa calități morale ca *iubirea; prietenia, grija, responsabilitatea*.

La dimensiunea Educație plastică, la vârsta 3-5 ani, putem dezvolta *responsabilitatea și grija* prin unitatea de competență: 2.2. Identificarea și aplicarea unor norme de igienă personală și de securitate a muncii. *Bucuria* poate fi formată prin unitățile de competență: 3.2. Manifestarea interesului pentru artă în activitățile picturale, grafice, decorativ-aplicative și modelaj. 3.3. Recunoașterea diferitor obiecte de artă decorativă în mediul înconjurător și exprimarea interesului pentru ele [ibidem, 13].

La 5-7 ani, tot în cadrul dimensiunii Educație plastică se dezvoltă așa calități morale ca: *empatia, prietenia, bucuria* prin atingerea unităților de competență 3.2. Manifestarea emoțiilor, gândurilor prin crearea lucrărilor artistico-plastice; *Respectul* -3.4. Exprimarea sentimentelor în urma contactului cu operele de artă ale culturii naționale.

În cadrul dimensiunii Educație muzicale, la 1,5-3 ani depistăm următoarele unități de competență 3.2. Manifestarea emoțiilor pozitive în procesul activităților muzicale colective, prin care putem forma la copii calitatea morală *bucuria*.

La 3-5 ani depistăm în Curriculum pentru educația timpurie, dimensiunea Educație muzicală așa unități de competență 3.1. Exprimarea sentimentelor de bucurie față de creațiile muzicale audiate sau interpretate cu vocea. 3.2. Demonstrarea interesului față de dansurile populare naționale, care ar forma *bucuria și respectul* [ibidem, 9].

La 5-7 ani avem așa unități de competență ca 3.2. Exprimarea sentimentelor de bucurie și încredere, de prietenie și dragoste, de curaj și optimism, în baza audierii unor melodii din folclorul copiilor, care formează calitățile morale *bucuria, prietenia, respectul*, etc. [ibidem, 9].

În cercetarea inițiată de noi am determinat nivelul educației morale a preșcolarilor, aplicând Metodologia diagnosticării educației morale a copiilor preșcolari МИНСЭК-1, autor Ovciarova R.V., [17]. Metodologia oferă posibilitatea de a diagnostica cele trei părți componente ale educației morale: cognitivă; comportamentală și afectivă.

Analizând rezultatele obținute, am constatat, că 3 copii au putut fi clasați la nivelul superior, aceștea au acumulat de la 11-9 puncte; 3 copii au putut fi clasați la nivel mediu. Ei au acumulat de la 8-6 puncte; 14 copii au fost plasați la nivelul inferior, ai au acumulat 5-0 puncte. (Tabel 1)

Tabel 1. Rezultatele cantitative și calitative ale experimentului de constatare

Grupul de copii	Nivel superior	Nivel mediu	Nivel inferior
20 de copii (100%)	3 copii (15%)	3 copii (15%)	14 copii (70%)

În continuare, vom propune activități concrete, care pot fi aplicate în cadrul excursiilor ecologice, contribuind la dezvoltarea moral-spirituală a preșcolarilor.

Activitatea: Câte firicele de iarbă calcă talpa mea?

Locul excursiei ecologice: în parc; în pădure

Calități morale formate: responsabilitate, grijă, respect

Descrierea activității:

Prin intermediul activității date am format la copii responsabilitatea față de plante, respectul față de natură, munca oamenilor. Se decupează o talpă din hârtie și se plasează pe iarbă. Copiii vor număra câte fire de iarbă/plante se află sub această talpă. Am constatat că un picior ar putea distruge în medie 6-7 plante, deci cu ambele picioare 12-14 plante, dar trei copii cu ambele picioare ar distruge cca 48 de plante.

Ca să evităm distrugerea în masă a plantelor, trebuie să mergem pe trotuare, care sunt plasate special pentru a evita distrugerea acestora.

Activitatea: Copacul care râde și copacul care plânge

Locul excursiei ecologice: în parc; în pădure

Calități morale formate: responsabilitate, grijă, respect, dragoste

Descrierea activității

În timpul excursiei ecologice, educatoarea alege doi copaci. Un copac frumos, sănătos, cu frunze verzi și coroana deasă -copacul vesel și alt copac trist – cu crengile rupte, cu tulpina într-o parte putredă, cu frunzele gălbui. Copiii primesc mai multe imagini cu lipici pe care sunt reprezentate daune și foloase pentru copac. (ex.: oamenii rup crengile; un copil udă copacul). Imaginile se vor lipi pe copacii corespunzători, discutând despre activitățile pozitive și negative ale oamenilor.

Activitatea: Lucrul cu copacul meu

Locul excursiei ecologice: în parc; în pădure

Calități morale formate: respect, dragoste, grijă

Descrierea activității

În timpul excursiei ecologice educatoarea adresează mai multe ghicitori, răspunsul cărora sunt denumiri de copaci (stejar, arțar, salcie, salcâm, nuc, etc.) Educatoarea trebuie să selecteze ghicitori despre copacii, care sunt în zona excursiei. După ce copiii au ghicit copacul, trebuie să-l găsească în parc sau pădure. Mai apoi, copii primesc sarcina să studieze copacul: prin ce se aseamănă copacii; să analizeze culoarea, forma frunzelor; a coroanei. De asemenea, copiii atrag atenția dacă copacul nu e bolnav. Se discută despre cauzele acestor boli.

Activitatea: Pădurarul

Locul excursiei ecologice: în pădure

Calități morale formate: responsabilitate; grijă

Descrierea activității

În cadrul excursiei ecologice, copii sunt lăsați să examineze liber zona pădurii sau a parcului (ce copaci avem; ce alte tipuri de plante; care este starea acestora). Apoi educatoarea le propune să se transpună în rol de pădurar pentru o zi. Copiii trebuie să emită idei despre îmbunătățirea stării pădurii, a copacilor.

Activitatea: Confecționarea și amplasarea cuiburilor artificiale

Locul excursiei ecologice: în pădure, în parc

Calități morale formate: responsabilitate, grijă, dragoste

Descrierea activității:

1. În zilele noastre, arborii bătrâni sunt din ce în ce mai rari în mediul urban. Astfel, scade și numărul scorburilor prielnice cuibăririi unor specii de păsări. Pentru a ajuta păsările care cuibăresc în scorburile, putem fabrica și amplasa și noi cuiburi artificiale. Cuibul artificial este o cutie de lemn, pe care există un orificiu, prin care intră și ies păsările. Îți recomandăm să nu fixezi capacul cutiei, astfel vei putea deschide și observa ce se întâmplă în interior! Bineînțeles, nu e voie să deranjezi prea des chiriașii! Cuibul artificial nu e o hrănitore, niciodată nu avem voie să punem în interior mâncare pentru păsări! [8]

Activitatea: Pregătirea unei adăpătoare pentru animale

Locul excursiei ecologice: în pădure

Calități morale formate: responsabilitate, grijă, respect

Descrierea activității:

În zilele calde de vară, lipsa apei reprezintă un mai mare pericol pentru plante și pentru animale. Adăpătoarea nu trebuie să fie adâncă, ajunge un vechi vas plat, e bine dacă are o margine mai groasă pe care să se așeze păsările când vin să-și potolească setea. Important e să asigurăm întotdeauna apă proaspătă. Dacă adăpătoarea nu are margine, putem pune în ea o piatră mai mare sau niște crengi pe care să poată sta păsările. Adăpătoarea poate fi săpată în pământ. Important e să fie amplasată într-un loc liniștit și umbros. Dacă avem pisici sau câini se recomandă așezarea într-un loc mai înalt, pe un suport.

Activitatea: Bătăile inimii arborilor

Locul excursiei ecologice: în pădure, parc

Calități morale formate: responsabilitate, respect

Descrierea activității:

”Bătăile inimii” pădurii se pot asculta mai ales primăvara, când seva pornește spre ramuri și muguri. Căutăm un arbore cu trunchiul de minimum 20 cm, cu coaja subțire, se recomandă speciile foioase. Copiii vor primi un stetoscop, care se va ține bine lipit de trunchi. Se recomandă încercarea a mai multor puncte. Copiii vor deveni curioși, își vor asculta și propria inimă [6].

În concluzii, menționăm că educația moral-spirituală este benefic de a o începe de la vârsta timpurie, fapt accentuat în documentele de politici educaționale: Cadrul de referință a educației timpurii; Curriculumul pentru educația timpurie, manifestate prin competențe generale; competențe specifice; unități de competență a tuturor domeniilor și dimensiunilor de activitate prevăzute în curriculum. Posedarea unui set de strategii didactice eficiente, aplicate

corect metodologic în timpul excursiilor ecologice pot contribui esențial în educația moral-spirituală a copiilor de vârstă timpurie.

BIBLIOGRAFIE

1. ANDON, C., HAHEU, E., GÎNJU, S. *Teoria și metodologia familiarizării copiilor cu natura*, Chișinău: UPS „I. Creangă”, 2014. 255 p. ISBN 978-9975-46-216-7
2. BURE, R.S. , GODINA, G.N. *Să învățăm copiii a munci*. Chișinău: Lumina, 1997. p. 144
3. Cadrul de referință a educației timpurii. Chișinău: Lyceum, 2018. 76 p. ISBN 978-9975-3285-4-8.
4. CEMORTAN, S., BARANOVA, M. *Cartea educatorului din grupa pregătitoare*. Chișinău: Ed. Lumina, 1995. 156 p. ISBN 5-37 2-01278-1
5. Codul Educației, 2014, Disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110112&lang=ro, vizitat pe 3.04.2022
6. Copiii și Natura, Colecție de jocuri în natură Tîrgu Mureș: Ed. WWF-România, 2013. 54 p. ISBN 978-973-0-14437-6
7. CRISTEA, S., Educația. Concept și analiză, Volumul 2, Didactica Publishing House, 2016, 118 p. ISBN 978-606-683-378-3
8. Cum se face un cuib artificial? Disponibil pe: <http://milvus.ro/kids/ce-este-un-cuib-artificial/>, vizitat 6.04.2022
9. Curriculum pentru educația timpurie. Chișinău: Lyceum, 2019. 128 p. ISBN 978-9975-3285-7-9
10. Educația morală. Modele de comportament și conduită morală. Disponibil pe: <https://www.qualform.snsr.ro/campanie-online/educatia-morala-modele-de-comportament-si-conduita-morala> vizitat pe 20.04.2022
11. EȘANU, M. Excursia - o experiență didactică. În: Revista *Teoria și arta educației fizice în școală*, Nr. 3, 2008, 43 p. ISSN 1857-0615
12. GÎNJU, S., CARABET, N., HAHEU, E. *Didactica educației preșcolare. Sinteze*. Chișinău: Tipogr. UPS „I. Creangă”, 2012. 222 p. ISBN 978-9975-46-116-0.
13. KOHLBERG, L., *Collected Papers in Moral Development and Moral Education*, Mass, Harvard Center for Moral Education, 1973. ISBN 978-1-4684-3402-6_2
14. NICOLA, I. *Tratat de pedagogie școlară*, București: Ed. Didactică și pedagogică, 1996. 485 p. ISBN 9733046833
15. PIAGET, J., *Judecata morală la copil*. Chișinău: Cartier, 2012. 456 p. ISBN 978-9975-79-737-5.
16. TARHON, P., IORDACHE, I. ș.a. *Didactica generală a biologiei*. Chișinău: Reclama 2004, 284 p.
17. ОБЧАРОВА, Р. В. Комплексная методика исследования нравственной сферы личности дошкольника на основе усвоения базисных этических категорий (МИНСЭК) Свидетельство об отраслевой регистрации Разработки № 9629 Федеральное агентство по образованию РФ: ФГНУ, «Государственный координационный центр информационных технологий; Отраслевой фонд алгоритмов и программ, - 20.12.2007